

Náboženství v pozadí politického boje

ZÁPAS O JUSTICI V IZRAELI

Petr Sláma

Takové demonstrace Izrael dlouho nezažil. V neděli 11. března 2023 vyšlo v Tel Avivu do ulic přes 200 tisíc lidí. V dalších velkých městech se k nim přidalo dalších 400 tisíc. Protivládní demonstrace, na kterých promlouvají mediální a intelektuální celebrity jako Juval Noach Harari (1976) a kterých se účastní bývalí premiéři a ministři Ehud Barak (*1942), Jair Lapid (*1963), ale také Cipi Livniová (*1958), která předtím několikrát sloužila jako ministryně národoveckých vlád, vojáci v záloze, univerzitní profesori, studenti – a především davy obyčejných Izraelců.

Nejhlubší rozkol

Média od února přinášejí obrázky vlnících se náměstí utopených v moři izraelských vlajek. V březnu došlo i na blokády dálnic, které policie rozháněla vodními děly a při nichž byli zranění a zatčeni. Napětí, které s sebou nese snad nejhlubší rozkol izraelské společnosti od vzniku Státu Izrael, odstartoval plán *justiční reformy* (podle odpůrců jde o *justiční převrat*), kterou po vítězných volbách na konci roku 2022 vyhlásil s podporou staronového, nejdéle vládnoucího premi-

Becalel Smotrič.

éra Benjaminu Netanjahu (*1949) jeho stranický kolega, ministr spravedlnosti a vicepremiér Jariv Levin (*1969).¹ Návrh vyvolal protesty nejen doma, ale nesouhlasné komentáře se ozývají z evropských hlavních měst, z Bílého domu i z židovských kruhů v USA.

Premiéroví vlčáci

Premiéra možná odpor k ohlášené reformě poněkud překvapil. Na naléhání umírněného prezidenta Jicchaka Herzoga (*1960) Netanjahu projednávání reformy v dubnu 2023 odložil. Otázka je, na jak dlouho, protože i on se má o koho opřít. V koaliční vládě, v jejímž čele od prosince 2022 stojí,² je ministrem financí osadník Becalel Smotrič (*1980), popírající existenci palestinského národa a hrdě se označující za homofoba, nebo

v minulosti kvůli extremismu stíhaný Itamar ben Gvir (*1976), pro něhož – ačkoliv nebyl na vojně – Netanjahu vytvořil ministerstvo národní bezpečnosti (vedle existujícího ministerstva obrany a ministerstva vnitra, čímž podstatně rozkolísal izraelský bezpečnostní systém). Koncem dubna se v Jeruzalémě konala obří demonstrace těch, kteří naopak navrženou justiční reformu podporují. Účastnilo se jí zhruba tolik lidí jako v Tel Avivu. Podobně jako tam vlály i zde izraelské vlajky. Řady demonstrujících tvořili osadníci z okupovaných území na západním břehu Jordánu, často idealistická mládež s háčkovanými kipami³ na hlavách (jaké nosí i Smotrič a ben Gvir), hovořící lec-

Itamar ben Gvir.

kdy hebrejštinou s americkým přízvukem. Přišli ale také potomci orientálních Židů, zastoupení sefardskou stranou Šas, a v menším i aškenázští charedim (účastnili se i přesto, že někteří rabíni před účastí varovali). A nemálo Izraelců se přidalo prostě proto, že mají vztek na aškenázské intelektuály, kteří prý tančí podle toho,

jak pískají jejich evropští a severoameričtí kolegové a neberou ohled na bezpečnostní rizika, kterým Izrael v současnosti čelí.

Přednostní paragraf

Je zřejmé, že ve sporu o justiční reformu vyhržel léta trvající spor o charakter Státu Izrael. Reforma by se dotkla vztahu Izraele k Arabům, postavení osad na okupovaných územích, ale také postavení

sexuálních a kulturních menšin. Jádrem navrhovaných změn je tzv. *piskat hitgabrut*, „přednostní paragraf“, podle něhož má mít usnesení nadpoloviční většiny Knesetu, izraelského parlamentu, tedy rozhodnutí učiněné 61 a více hlasy, větší sílu než verdikt izraelského Nejvyššího soudu. Ten až dosud v Izraeli plnil zhruba ty funkce, o které se u nás dělí Ústavní soud, Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud. Na rozdíl od České republiky však Izrael nemá ústavu. Právní systém je postaven na *Svitku nezávislosti*⁴ z roku 1948, na třinácti tzv. *základních* neboli *ústavních zákonech*⁵ (které měly podle usnesení z roku 1958 postupně ústavu vytvořit) – a právě na Nejvyšším soudu, který bdí nad tím, aby všechna další zákonná ustanovení a vládní rozhodnutí byla s těmito dokumenty v souladu. Nejvyšší soud tak prakticky schvaluje přijetí všech dalších ústavních zákonů.⁶ Právě tuto praxi chce Levinův návrh zrušit. Podle další navrhované změny by Nejvyšší soud ztratit možnost zablokovat rozhodnutí úřadů, které by bylo „nerozumné“ (hebrejsky *bilti svira*). Jiný návrh zase hodlá podřídit *Komisi pro výběr soudců* stávající vládní garnituře.

Celkově tedy reforma spočívá v oslabení moci soudní ve prospěch moci výkonné. Z úst ministra i z úst premiéra Netanjahua se opakovaně ozývá argument, známý třeba z Polska nebo Maďarska: reforma prý znamená posílení demokracie, protože omezí moc soudcovské elity, která ač nikým nevolena, rozhoduje o osudech celého národa. Jenomže, jak upozorňuje Juval Noach Harari, „nejvýznamnějším aspektem liberální demokracie není vláda většiny, ale hranice omezující moc vládců a chránící práva občanů.“⁷ Ne že by izraelský Nejvyšší soud za dobu své existence někdy odmítl izraelskou okupaci Západního břehu jako takovou nebo třeba jen praxi bourání domů patřících nejbližší rodině teroristů. Přesto v posledních letech několikrát znemožnil svévolný zábor palestinské půdy izraelskými osadníky, takže si v očích Netanjahuovy vlády vysloužil nálepkou levičáctví.

Sefardská stopa

V justiční reformě ale nejde jen o Palestince. Izraelský nejvyšší soud je Netanja-

huovi trnem v oku také proto, že přímo ohrožuje existenci jeho vlády i jej osobně. Od roku 2016 totiž Netanjahu čelí obvinění ve třech dosud neuzavřených kauzách. Tzv. „kauza 1000“ se týká období, kdy měl jako ministr komunikací výměnou za nákladné dary intervenovat ve prospěch filmaře a obchodníka Arnona Milchana (*1944).⁸ „Kauza 2000“ se týká jednání s majitelem konzervativního bulvárního deníku *Jediot acharonot* Arno-

Arje Deri.

ny Mozesem (*1953) o tom, že z novin vyhodí novináře, kteří Netanjahua kritizují.⁹ „Kauza 4000“ se týká podobně motivovaných námluv s majitelem telekomunikační firmy *Bezeq* a jejího mediálního serveru Šaulem Elovicem.¹⁰

Vyšetřování se vleče zčásti kvůli covidu, ale také kvůli premiérovým rafinovaným hrám s poslaneckou imunitou a formálními chybami při vyšetřování. Kdyby se mu nyní podařilo odstavit Nejvyšší soud, vedený od roku 2017 nesmlouvavou předsedkyní Ester Chajutovou (*1953),¹¹ na vedlejší kolej, jistě by si hlasitě oddechl.

Stále ho totiž straší přízrak jeho politického spojence, harcovníka izraelské politické scény, Arje Deriho (*1959). Někdejší zázračné dítě sefardské komunity patří k zakladatelům strany Šas, hájící zájmy marginalizovaných Židů pocházejících z arabských zemí. Koncem osmdesátých let se ve svých 29 letech stal nejmladším ministrem vnitra. Po deseti letech však byl usvědčen a odsouzen za korupci. V Netanjahuově vládě se předtím snažil prosadit jmenování nejvyššího prokurátora Roniho Bar-Ona, který měl zastavit vyšetřování jeho obvinění; aféra, známá jako *Bibi-gate*, tehdy málem stála křeslo i samotného premiéra, nakonec se však nepodařilo prokázat, že by Netanjahu vědomě jednal ve smyslu Deriho plánu.¹² Po návratu z vězení se Deri znovu postavil do čela strany Šas a ta pod jeho vedením – navzdory dalším Deriho daňovým eskapádám¹³ – na podzim 2022 skončila s 11 poslaneckými křesly jako 5. nejsilnější strana a jako Netanjahuův koaliční partner. Deri se tak 29. prosince 2022 stal potřetí v životě ministrem vnitra, náдавkem k ministerstvu zdravotnictví a místopředsednictví vlády. Jenomže v té chvíli vystartovala

soudkyně Chajutová. S poukazem k Deriho kriminální minulosti nařídila Netanjahuovi, aby Deriho odvolal. Ten tak se skřípěním zubů učinil, ale jeho odhodlání dotáhnout justiční reformu do zdárného konce tím jen zesílilo. V řadách strany Šas bylo Deriho odvolání vnímáno jako další projev toho, jak aškenázské elity šikanojí snědé sefardy. Strana Šas proto reformu jednoznačně podporuje.

„Štít a šíp“ jako zastírací manévr?

Spor o justiční reformu se odehrává v zemi, která má od svého vzniku napjaté až válečné vztahy s arabským obyvatelstvem doma, na územích, která okupuje, i v sousedních zemích. Toto napětí je přiživováno z Íránu, Sýrie a z dalších zemí. Značná část Izraelců si nepřeje, aby se jejich země zbavila osvědčené dělby moci mezi moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Děsí se představy, že by se stala diktaturou. Současně však je to právě vláda silné ruky vůči Palestincům, jež je nejspíš tajemstvím Netanjahuova úspěchu. Lidé touží po jistotě a Netanjahu vyzařuje jedinečnou kombinaci rozhodnosti a srdečnosti. Toto vyzařování vynikne zvláště dobře v situaci vnějšího ohrožení. Jen v prvních dvou měsících letošního roku dosáhl počet mrtvých 60 na straně Palestinců a 14 na straně Izraelců.¹⁴ Zahynuli při zatýkání podezřelých a v důsledku palestinských útoků proti Izraelcům, ať už ve městech nožem, v otevřené krajině samopalem nebo stále hlouběji v izraelském území raketami vypálenými z Gazy a z Libanonu. Jsou mezi nimi matka a dvě dcery Deeovy, sourozenci Janivovi, židovští osadníci zastřelení na Západním břehu. Jsou mezi nimi palestinství pachatelé útoků, ale i zcela náhodné oběti, například Samech Aktaš, který zahynul při několikahodinovém rabování židovských osadníků v palestinské obci Hawara nedaleko Nablusu. Na počátku května 2023 Izrael zaútočil na vybrané cíle v Gaze (Izrael operaci nazývá *MAGen va-čec*, „Štít a šíp“). Podařilo se mu přitom zabít tři vrcholné představitele organizace Islámský džihád, kteří zřejmě stáli za předchozím ostřelováním Izraele z Gazy. Jenomže spolu s nimi zahynulo dalších 30 obyvatel Gazy. V očekávání odvety pak Izrael den na to částečně evakuoval obyvatele obcí, které bývají z Gazy nejčastěji ostřelovány. Dramatické obrazy dětí odjíždějících v autobusech ze svých domovů poněkud podlomily elán těch,

kdo protestují proti justiční reformě. V proslovu k národu Netanjahu prohlásil, že si Izrael vyhrazuje právo odpovědět na teror způsobem, jakým uzná za vhodné, a v době, kterou uzná za vhodné. Nelze se ubránit dojmu, že momentální eskalace napětí okolo Gazy se Netanjahuovi velmi hodí k tomu, aby odvrátil pozornost od justiční reformy ke starému konfrontačnímu narativu, v němž umí chodit opravdu skvěle. ■

Poznámky

- 1 Kritické představení Levinových návrhů přináší Asociace pro lidské práva v Izraeli, viz https://www.english.acri.org.il/post/_438, navštíveno 23. 5. 2023.
- 2 Vystřídal přitom pragmatické liberály Neftalihu Bennetta (*1972) a Jaira Lapida (*1963), kteří se u vlády neudrželi ani dva roky.
- 3 *Kipot srugot*, háčkované kipy, jsou – na rozdíl od tradičních černých kip a kaftanů – symbolem kombinace moderního života, národovectví a náboženství. Zatímco sionismus Theodora Herzla nebo o jednu či dvě generace mladších „kibucníků“ v mandátní Palestině byl budovatelský a sekulární, čemuž na druhé straně odpovídal antisionistický postoj ortodoxních kruhů v Evropě i v Palestině (viz romány Chaima Potoka), došlo mezi dvěma světovými válkami ke zkrácení sionismu a ortodoxie. Zasloužil se o ně Avraham Jicchak Kuk (1865–1935), podle něhož je sekulární sionismus nevědomým nástrojem vykoupení a je třeba ho podporovat, viz Abraham Isaac Kook, *The Lights of Penitence, The Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters, and Poems*, (Mahwah, NJ: Paulist Press 1978, původně vyšlo v roce 1920). Kuk, jeho žáci včetně jeho syna Benjamina Kuka tak patří k ideovým otcům tzv. náboženského sionismu, který z náboženských důvodů podporuje osidlování západního břehu řeky Jordán a odmítá dvoustátní řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Příslušníci těchto směrů žijí moderním způsobem života a obvykle slouží na vojně. Podrobněji o postupných proměnách náboženského sionismu viz Charles S. Liebman a Eliezer Don-Yehiya, *Religion and Politics in Israel*, Bloomington: Indiana University Press 1984; Motti Inbari, *Messianic Religious Zionism Confronts Israeli; Territorial Compromises*, New York: Cambridge University Press 2012; Fania Oz-Salzberger a Yedidia Stern (vyd.), *Der israelische Nationalstaat: Politische, verfassungsrechtliche und kulturelle Herausforderungen*, Berlin: The Berlin International Center for the Study of Antisemitism, 2017.
- 4 Hebrejščina pro tento dokument používá tradiční označení *svitek (megila)*. Faksimile nedlouhého textu viz: „The Declaration Scroll“, *Independence Hall* [online], URL: <http://eng.ihl.org.il/history/the-declaration-scroll.aspx>, navštíveno 13. 5. 2023.
- 5 Od roku 1958 bylo postupně přijato 16 základních zákonů, definujících v navázání na Deklaraci nezávislosti z roku 1948 izraelskou demokracii (několikrát přitom šlo o revizi nebo novou formulaci předchozích znění, takže v současnosti platí 13 základních zákonů): 1. Kneset (izraelský parlament, přijato v roce 1958), 2. vlastnictví území (1960), 3. prezident Státu Izrael (1966), 4. vláda (1968, zásadně revidováno v letech 1992 a 2001), 5. hospodářství a rozpočet státu (1975), 6. armáda (1976), 7. Jeruzalém jako hlavní město Izraele (1980), 8. soudnictví (1984), 9. státní zastupitelství (1988), 10. svoboda podnikání (1992, revidováno 1994), 11. důstojnost člověka a jeho svoboda (1992), 12. referendum (2014) a 13. Izrael jako stát židovského národa (2018). Úplné znění platných základních zákonů v angličtině je přístupné [online] na URL: <https://main.knesset.gov.il/en/activity/pages/basiclaws.aspx>.
- 6 Význam tohoto ustanovení se ukázal v roce 2018, kdy byl přijat základní zákon o Izraeli jako státu židovského národa (viz Petr Sláma, „Tahle země není pro druhé. Izraelský zákon o národě kritizují i špičky tamní armády“, *Respekt* 33/2018, 28–29). Nejvyšší soud jej neodmítl, ale výslovně odmítl takový výklad, který by znamenal pošlapání práv národnostních a náboženských menšin.
- 7 Viz redakční článek „Yuval Noah Harari: Israel's democracy 'under threat' from judicial overhaul“, *Times of Israel* [on-line], URL: <https://www.timesofisrael.com/yuval-noah-harari-israels-democracy-under-threat-from-judicial-overhaul/>, navštíveno dne 13. 5. 2023.
- 8 Viz Alex Ben Block, „Inside the Hollywood Scandal that Looms over Israel Election“, *Los Angeles Magazine* 9.4. 2019 [on-line], URL: <https://www.lamag.com/citythinkblog/netanyahu-israel-election-arnon-milchan/>, navštíveno 13. 5. 2023
- 9 Viz Natanael Bandel, „Ex-tycoon, News Publisher Indicted for Bribery in Netanyahu Cases“, *Haaretz* 21.11. 2019 [on-line], URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/2019-11-21/ty-article/.premium/three-key-figures-in-netanyahu-corruption-cases-to-be-indicted-for-bribery/0000017f-ef71-d223-a97f-ef7d86be0000>, navštíveno 13. 5. 2023.
- 10 Viz Raoul Wootliff, „Police recommend bribery charges against Netanyahu in telecom-media Case 4000“, *Times of Israel* 2. 12. 2018, [on-line], URL: <https://www.timesofisrael.com/police-recommend-bribery-charges-for-netanyahu-in-case-4000/>, navštíveno 13. 5. 2023.
- 11 Viz Raoul Wootliff, „Esther Hayut sworn in as chief justice amid bid to curb judiciary“, *Times of Israel* 26. 10. 2017, [on-line], URL: <https://www.timesofisrael.com/esther-hayut-63-sworn-in-as-chief-justice-amid-bid-to-curb-judiciary/>, navštíveno 13. 5. 2023.
- 12 Marek Čejka, *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*, Praha: Centrum strategických studií 2005, 204.
- 13 Viz Jonah Jeremy Bob, „Shas head Arye Deri admits to, and is convicted of, tax crimes“, *The Jerusalem Post* 25. 1. 2022, [on-line], URL: <https://www.jpost.com/breaking-news/article-694482>, navštíveno 13. 5. 2023.
- 14 Viz Raffi Berg, „Why is Israel-Palestinian violence surging?“, *BBC News* 22. 2. 2023, [on-line], URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-64757995>, navštíveno dne 14. 5. 2023.

Judicial Struggle in Israel

This study examines Israeli Justice Minister Yariv Levin's proposal to reform the legal system in Israel. The common denominator of the proposed changes is the weakening of the judiciary in favor of the executive. The study presents the most important points of this reform. It also describes the highly polarised reactions of the Israeli public. It suggests that behind the judicial reform and the escalation of violence, particularly Operation Shield and Arrow in May 2023, there may be an attempt by the current government to make it more difficult to investigate cases in which it is involved.

Doc. Petr Sláma, Ph.D. vyučuje Starý zákon na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy.